

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2025
oktyabr

**TOSHKENT SHAHRIDAGI TURIN
POLITEXNIKA UNIVERSITETI**

*Xalqaro ilmiy-amaliy onlayn konferensiya
materiallari to'plami*

**“GLOBAL RAQAMLI INTEGRATSIYALASHUV:
2030-YILGACHA YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA
TEXNOLOGIK VA INDUSTRIAL SANOATNI RIVOJLANTIRISH
ORQALI MIKRO VA MAKROIQTISODIY BARQAROR
O'SISHNI TA'MINLASH DOLZARBLIGI”**

**“GLOBAL DIGITAL INTEGRATION: THE RELEVANCE OF
ENSURING MICRO AND MACROECONOMIC SUSTAINABLE
GROWTH THROUGH TECHNOLOGICAL AND INDUSTRIAL
DEVELOPMENT IN THE TRANSITION TO A GREEN
ECONOMY BY 2030”**

**«ГЛОБАЛЬНАЯ ЦИФРОВАЯ ИНТЕГРАЦИЯ:
АКТУАЛЬНОСТЬ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО
МИКРО- И МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА ЧЕРЕЗ
РАЗВИТИЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ И ИНДУСТРИАЛЬНОЙ
ПРОМЫШЛЕННОСТИ В ПЕРЕХОДЕ К ЗЕЛЁНОЙ
ЭКОНОМИКЕ К 2030 ГОДУ»**

7-MAXSUS SON

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr.
2025-yil, oktyabr.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ixamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

ASSESSING RISKS IN BANKING ACTIVITIES TO ENHANCE THE EFFICIENCY OF FINANCIAL SERVICES	21
Saidov Jasurbek Latipbayevich	
MECHANISMS OF THE IMPACT OF STATE BUDGET REVENUES AND EXPENDITURES ON ECONOMIC GROWTH.....	24
Sheraliyev Nurbek Jumanazarovich	
O'QUVCHI VA TALABALARDA HUQUQIY MADANIYATINI TA'LIM JARAYONIDA YUKSALTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI VA TAMOIILLARI	27
Mansurova Zilola Akromxonovna	
O'ZBEKISTON BANK TIZIMIDA FINTECH INNOVATSIYALARINING RIVOJI VA ULARNING SANOAT-QURILISH SEKTORIDAGI TRANSFORMATSION TA'SIRI	30
Muzayyana Beknazarova	
TURIZM SOHASIDA RAQOBAT AFZALLIKLARINI YARATISHDA MARKETINGNING ROLI	33
Shaymanov To'liqin Mahmayusupovich	
O'ZBEKISTONDA DAVLAT BUDJETI IJROSINI RAQAMLASHTIRISHNING FISKAL INTIZOM VA SHAFFOFLIKKA TA'SIRI	37
Tangrieva Farida Abdulkarimovna	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA SUN'IY INTELLEKTNI TATBIQ ETISH ORQALI BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH	41
Radjabov Bunyod Abdullilovich	
XXI-ASRDA JAHON IQTISODIYOTINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA ASOSIY DRAYVERLARI	45
Jalolov Umidjon Xudoyberdi o'g'li, Yegamberdiyev Shuxrat Satimbayevich	
XALQARO RAQAMLI INTEGRATSIYA JARAYONIDA O'ZBEKISTON ISHTIROKI	48
Muyassarzoda Fayziyeva	
ФИНАНСОВЫЙ КОНТРОЛЬ КАК КЛЮЧЕВОЙ ИНСТРУМЕНТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ И ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УЗБЕКИСТАНА	52
Турсунбоева Нилуфар Отабековна	
ФИНАНСОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ И ИНВЕСТИЦИИ	55
Ягудин Дмитрий Рустамович	
YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA BARQAROR TURIZM RIVOJI: GLOBAL TAJRIBA VA MILLIY YONDASHUVLAR.....	57
Xamdullayeva Gulhoyo Ergash qizi	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA TO'QIMACHILIK KORXONALARIDA INVESTITSION QARORLARNI OPTIMALLASHTIRISH.....	59
Rustambekov Djasur Askarovich	
KORXONA POTENSIALINING MOHIYATI VA TUZILMASIGA OID NAZARIY HAMDA ILMIY YONDASHUVLAR TAHLILI.....	61
Djalilov Sardor Sadillovovich	
XALQARO IQTISODIYOTNING GLOBAL DAROMAD TENGSIZLIKLARINI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI: SAVDO SIYOSATLARI VA REDISTRIBYUTSIYA MEKANIZMLARINING TAQQOSLAYDIGAN TAHLILI	64
Kurolov Maksud Obidovich	
SURXONDARYO VILOYATIDA INVESTITSIYA VA YHM O'RTASIDAGI O'ZARO BOG'LIQLIK.....	73
Zaripova Muqaddas Jumaniyozovna, Normurodov Asliddin Alijon o'g'li	
SUN'IY INTELLEKT VA AVTOMATLASHTIRISHNING MEHNAT BOZORI DINAMIKASIGA TA'SIRI	77
Akmalbek Najimov Umid o'g'li, Dinara Ishmanova	
ПРАКТИКА И АНАЛИЗ КРЕДИТОВАНИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ	81
Шамшетьева Гульраушан	

AHOLI DAROMADLARI O'SISHI VA INFLYATSIYA DARAJASI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK	83
G'ayratova Zilola G'anijon qizi, Ibragimov G'anijon G'ayratovich	
KORXONALARDA MAHSULOT SAVDOSIGA OID MA'LUMOTLARNI TAHLIL QILISHNING ZAMONAVIY INTELEKTUAL YONDASHUVLARI	86
Baydullayeva Dildora Tuylibayevna, Baydullayev Ruslan Tuylibayevich	
ELEKTRON TIJORATNING MILLIY IQTISODIYOTGA TA'SIRI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI	90
Toxirov Shodibek Jo'ra o'g'li	
RAQOBATBARDOSH ELEKTROTEXNIKA MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQARISHDA TEXNOLOGIK MODERNIZATSIYA VA INVESTITSIYA SIYOSATINING O'RNI	93
Jalolov Abbasxon Ravshanxon	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'IIY INTELLEKT ASOSIDA BUXGALTERIYA HISOB VA AUDIT TIZIMLARINI AVTOMATLASHTIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI	97
To'laganov Ziyovuddin Kamolitdin o'g'li	
THE IMPACT OF EXTERNAL DEBT, INVESTMENT ACTIVITY, AND CAPITAL FORMATION PROCESSES ON EXPORT VOLUME AND ECONOMIC GROWTH DYNAMICS IN CENTRAL ASIAN COUNTRIES	102
Tojiqulova Sitora Sobirjon qizi	
HUMAN CAPITAL AND DIGITAL TRANSFORMATION: DRIVERS OF SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT	108
Hamrokulov Mirabbos Ortiqovich	
YEVROPA ITTIFOQI DAVLATLARI SOLIQ SIYOSATINI USTUVOR JIHATLARINI MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA QO'LLASH ORQALI SOLIQ TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	110
Hakimov Feruz Xurshid o'g'li	
KAPITAL TUZILMASINI OPTIMALLASHTIRISH ORQALI TIJORAT BANKLARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI OSHIRISH KONSEPSIYASI	114
Turdibayev Abdulaziz Abduvaxidovich	
O'ZBEKISTONNING 12 YILLIK TA'LIM TIZIMIGA QAYTISH ISLOHOTI	118
Ashurov Abdulaziz Rustamovich, Olimov Anvarjon Atamirzayevich, Mahmudov Ziyoviddin Shamsiddinovich, Ishmuratov Baxodir Xusanovich	
MAMLAKATNING XALQARO BAHOLASH TIZIMLARIDAGI MAVQEINI YAXSHILASHDA IQTISODIY MUSTAHKAMLIKNING AHAMIYATI	123
Berdibekova Dilfuza Xoldorbekovna	
XALQARO SAVDODA MARKETING ROLI: EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH	125
Qurolov Maqsud Obitovich	
BANK RISKLARINING BANK FAOLIYATIGA TA'SIRI VA ULARNI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	130
B.Izbosarov, N.Hakimova	
OZIY-OVQAT XAVFSIZLIGI MASALASINING JAHON IQTISODIYOTIDA TUTGAN O'RNI	132
Abdusamatov Barkamol Rustamjon o'g'li	
DYUZDO SPORTIDA MALAKALI SPORTCHILARNI TAYYORLASH JARAYONIDA TAKTIK TAYYORGARLIKNING NAZARIY ASOSLARI VA AMALIY AHAMIYATI	135
Tangriyev Abdullo Tovashovich	
SANOATDA QO'SHILGAN QIYMAT HAJMINI OSHIRISH	138
Mamurjonova Ruxshonabegim Farxodovna	
O'ZBEKISTONDA OLIY TA'LIM BOSHQARUVI UCHUN SUN'IIY INTELLEKTNING KENGAYTIRILGAN BASHORATLI TAHLILI	142
Esanova Shohida O'tkirovna	
PROSPECTS OF USING CREDIT CARDS IN COMMERCIAL BANKS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN	146
Mamatova Sevara Ilhom qizi	
O'ZBEKISTONDA EKSPORTNI SUG'URTALASH MEXANIZMLARINI YANADA KENGAYTIRISH YO'NALISHLARI	151
Xalilova Feruza Jamolovna	

УЯЗВИМОСТИ В ПЛАТЕЖНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	155
Садыков Азиз Миршарапович	
КРИТЕРИИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА И ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	160
Жусупова Анжим Тансыкбаевна	
SANOAT KORXONALARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA OPERATSION SAMARADORLIKNI OSHIRISH: AVTOMOBILSOZLIK SEKTORI BO'YICHA ILMIY YONDASHUV	163
Allabergenov Azamat Joldasbayevich	
SUD-HUQUQ SOHASIDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN ISLOHOTLARNING INSON MANFAATLARIGA TA'SIRI	167
Majidov Muslimbek Maxamadjon o'g'li	
YOSHLAR TADBIRKORLIGINI MOLIYALASHTIRISHNING ASOSIY SHAKLLARI.....	170
Valiev Umid Gulamovich	
YASHIL IQTISODIYOT KONSEPSIYASI ASOSIDA AGRAR SEKTORNI MODERNIZATSIYA QILISH VA BARQAROR RIVOJLANTIRISH YO'LLARI	173
G'afurov Zohidjon	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINING RIVOJLANISHIDA INNOVATSIYALARDAN FOYDALANISH TAHLILI	177
Karimov Nodirbek	
КЛЮЧЕВЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ ЭФФЕКТИВНОСТИ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ФИНАНСАМИ	179
Наимов Шохрух Шарофиддинович	
MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARIDA AUTSORSING XIZMATLARINI MOLIYALASHTIRISHNING ZAMONAVIY MODELLARI VA ULARNING SAMARADORLIGI TAHLILI	182
Xamidov Anis Choriyevich	
PHYSIOLOGICAL CHANGES IN THE HEART IN ATHLETES OF DIFFERENT SPORTS	186
Yoldasheva Roila Jumaevna	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MONETAR SIYOSATNING TRANSMISSIYA MEXANIZMLARI SAMARADORLIGINING EMPIRIK TAHLILI	192
Boltayeva Nilufar Shavkat qizi	
RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA TURIZM TARMOQLARINI SINERGETIK RIVOJLANTIRISH YO'LLARI	197
Saidova Dilfuza Abdufattohovna	
АРХИТЕКТУРНЫЕ ПРИНЦИПЫ СОЗДАНИЯ БЕЗОПАСНЫХ И ДОСТУПНЫХ ВЕЛОДОРОЖЕК В УСЛОВИЯХ ПЛОТНОЙ ГОРОДСКОЙ ЗАСТРОЙКИ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	200
Абдуллаева Ситорабону Хасанжон кизи	
ЗЕЛЁНАЯ СЕРТИФИКАЦИЯ ЗДАНИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ	202
Н.Р. Авезова, Б.Б. Гулямов, А.А. Халиков, М.Б. Шерматова	
KAPITAL BOZORI ORQALI MAMLAKAT IQTISODIYOTIGA INVESTITSIYA JALB QILISHNING BELARUS TAJRIBASI	207
Holov Sherali	

KAPITAL BOZORI ORQALI MAMLAKAT IQTISODIYOTIGA INVESTITSIYA JALB QILISHNING BELARUS TAJRIBASI

Holov Sherali

Mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya. Tezida mahalliy va xorijiy olimlarning mavzuga doir tadqiqot ishlari hamda Belarus moliya bozori joriy holati tahlil qilingan. Moliya bozori instrumentlari orqali moliyalashtirish davlat va korporativ siyosatning kompleks mexanizmining vositalaridan biri sifatida tadqiq etilgan, Belarus Respublikasida fond bozoridan kapital jalb qilish tajribasi orqali O'zbekiston fond bozorida sog'lom raqobatni yuzaga keltirishga doir xulosalar, ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: aksiyalar, obligatsiyalar, emitent, suveren obligatsiyalar, korporativ obligatsiyalar, moliya bozori, pul bozori.

Abstract. The thesis analyzes the research of domestic and foreign scholars on the topic, as well as the current state of the Belarusian financial market. Financing through financial market instruments is examined as one of the components of the complex mechanism of state and corporate policy. Based on the experience of raising capital from the stock market in the Republic of Belarus, conclusions, scientific proposals, and practical recommendations are presented for fostering healthy competition in the stock market of Uzbekistan.

Keywords: shares, bonds, issuer, sovereign bonds, corporate bonds, financial market, money market.

Аннотация. В тезисе проанализированы исследования отечественных и зарубежных учёных по теме, а также текущее состояние финансового рынка Беларуси. Финансирование через инструменты финансового рынка рассматривается как один из элементов комплексного механизма государственной и корпоративной политики. На основе опыта привлечения капитала с фондового рынка Республики Беларусь представлены выводы, научные предложения и практические рекомендации по формированию здоровой конкуренции на фондовом рынке Узбекистана.

Ключевые слова: акции, облигации, эмитент, суверенные облигации, корпоративные облигации, финансовый рынок, денежный рынок.

KIRISH

Rivojlangan va dinamik qimmatli qog'ozlar bozori bo'sh kapitalni to'plash va samarali qayta taqsimlash, eng istiqbolli korxonalar va loyihalar tarmoqlarini rivojlantirish uchun yo'naltirish imkonini beradi. Ko'pgina davlatlar moliya bozorlaridan o'z milliy iqtisodiyotlarini moliyalashtirishda faol foydalanmoqda. Shu bilan bir qatorda, Belarus qimmatli qog'ozlar bozorining roli moliyaviy resurslarni qayta taqsimlash va iqtisodiyotning real sektorini qo'llab-quvvatlashda minimal darajani qayd etadi. Qimmatli qog'ozlar bozori samaradorligi asosan uning infratuzilmasining rivojlanishi va funksional xususiyatlari darajasi bilan belgilanadi. Qimmatli qog'ozlar bozori infratuzilmasi uning uzluksiz ishlashini ta'minlovchi elementlar majmuidir. Ishonchli va ilg'or texnologik infratuzilma bugungi kun qimmatli qog'ozlar bozori uchun nihoyatda muhim hisoblanadi.

Belarus Respublikasida qimmatli qog'ozlar bozori 1992-yilda Belarus Respublikasining 12 martda «Qimmatli qog'ozlar va fond birjalari to'g'risida»gi qonunining qabul qilinishi bilan paydo bo'lgan. Qimmatli qog'ozlar bozori rivojlanishining asosiy drayveri bo'lib mamlakat iqtisodiyotining bozor mexanizmlariga o'tishi va xususiylashtirish jarayonlarining boshlanishi xizmat qilgan.

Mustaqil Belarusning obligatsiyalar bozori 1994-yilda ichki davlat qarzini boshqarish maqsadida davlat qisqa muddatli obligatsiyalarining birinchi emissiyasi chiqarilganda shakllana boshlagan. Belarusda birinchi marta korporativ obligatsiyalar emissiyasi 1997-yilda amalga oshirilgan. Belarusda korporativ va davlat qimmatli qog'ozlar bozori paydo bo'lishi bilan bozordagi zarur texnik va ma'lumotlar kontragentlarni ta'minlashga mo'ljallangan bozor infratuzilmasini shakllantirish bo'yicha keng ko'lamli ishlar boshlangan.

Belarus Respublikasining savdo tizimi yagona savdo maydonchasi sifatida “Belarus valyuta va fond birjasi” AJ hisoblanadi. Dastlab birja faqat valyuta savdosi uchun platforma sifatida faoliyat ko'rsatgan bo'lsa, 1996-yilda unga davlat obligatsiyalari savdosi tashkilotchisining qo'shimcha funksiyalari berilgan.

Bugungi kun sharoitida fond bozori tizimli xususiyatga egaligiga shubha yo'q va bu qimmatli qog'ozlar bozoriga Mirkin Y. M. tomonidan berilgan tavsifda o'z aksini topgan bo'lib, unga ko'ra fond bozori “... yuksak darajada yaxlit va tugallangan texnologik sikllardan iborat murakkab tashkiliy-iqtisodiy siklidir” [1].

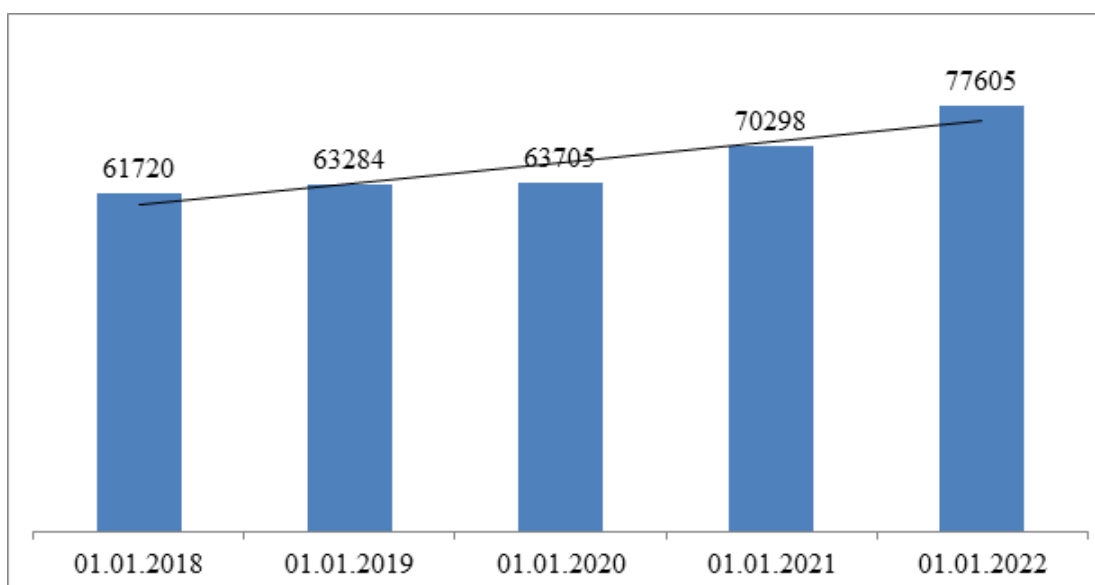
Mahalliy olimlarimizdan A. J. Xo'jamurodov moliya bozorida raqamli texnologiyalarni qo'llash yuzasidan olib borgan tadqiqotlarida fond bozori infratuzilmasi — fond bozorining samarali faoliyat yuritishi va mavjud bo'lish sharti hisoblangan, fond bozori qonun-qoidalariga asosan faoliyat yuritadigan, alohida hamda mustaqil bo'lgan tizim va tuzilmalar majmuasi ko'rinishidagi talqinlarni bayon etgan [3].

S. E. Elmirzayev tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda moliya bozoriga “moliyaviy instrumentlardan foydalanish asosida moliyaviy vositachilar orqali vaqtincha bo'sh pul mablag'larini qayta taqsimlash yuz beradigan bozor” deb ta'rif berilgan [4].

U. Xoliqov tomonidan amalga oshirilgan ilmiy tadqiqot ishlarida moliya bozorining tarkibiy qismi hisoblangan fond bozoriga quyidagicha yondashuv ilgari suriladi: “Fond bozori yuridik va jismoniy shaxslarning qimmatli qog'ozlarni muomalaga chiqarish, oldi-sotdisini amalga oshirish va uning qoplanishi bilan bog'liq bo'lgan munosabatlar tizimi sifatida qaralishi lozim” [5].

I. Butikov o'zining ilmiy ishlarida O'zbekistonda qimmatli qog'ozlar bozori shakllanishi va faoliyat ko'rsatishi muammolari bo'yicha izlanishlar olib borgan. J. I. Karimqulov O'zbekiston iqtisodiyotida qimmatli qog'ozlar rolini oshirish bo'yicha tadqiqotlar olib borgan [6].

Bugungi kunda “Belarus valyuta va fond birjasi” AJning 99,9% ulushi davlatga tegishli bo'lib, ushbu birjani yirik davlat ulushiga ega bo'lgan korxonalardan biriga aylantirgan. Davlat ulushining yuqoriligi birja faoliyatida zamonaviy raqamli texnologiyalarning keng joriy qilinishiga to'sqinlik qilayotgan omillardan biri sifatida o'rganilishi mumkin. Taqqoslash uchun, Moskva fond birjasining 63,7% ulushi ochiq bozorga joylashtirilgan, Qozog'iston fond bozorida xususiy investorlar ulushi 53%ga yaqin ekanligini hisobga olinsa, ushbu bozorlarda innovatsion faoliyatni, xususan raqamli texnologiyalarni joriy qilish uchun ma'muriy buyruqbozlik kamroq ekanligini ko'rish mumkin bo'ladi.

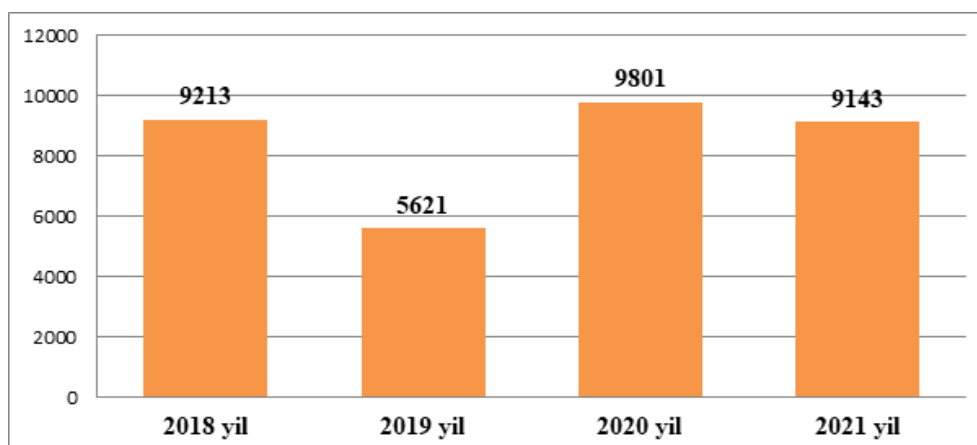

1-rasm. Belarus Respublikasida 2018 va 2021 yillar oralig'ida qimmatli qog'ozlarni chiqarish hajmi. (mln. Rubl)¹

Belarus Respublikasida 2018 va 2021-yillar oralig'ida jami qimmatli qog'ozlarni chiqarish hajmi yil sayin ortib bormoqda: 2018-yil 1-yanvarga nisbatan 15 886,3 million rublga yoki 25,7 foizga o'sdi. 2019-yilda emissiyaga cheklovlar joriy etilishi fonida chet el valyutasidagi obligatsiyalar chiqarish hajmining o'sish sur'ati biroz sekinlashdi, lekin keyinchalik ikki yil davomida bozor 10%dan ortiq o'sishni ko'rsatdi.

2022-yil 1-yanvar holatiga ko'ra, Belarus bozoridagi barcha aksiyalar va obligatsiyalar chiqarilishining umumiy hajmi 77 605,68 million rublni yoki YalMning 44,8 foizini tashkil etadi.

¹ Report on the work of the Securities Department of the Ministry of Finance of the Republic of Belarus in 2021 [Otchet o rabote Departamenta po cennym bumagam Ministerstva finansov Respubliki Belarus' v 2021 godu], available at: https://www.minfin.gov.by/securities_department/reports/doc/f77133af39e349eb.html (accessed 01.10.2022).

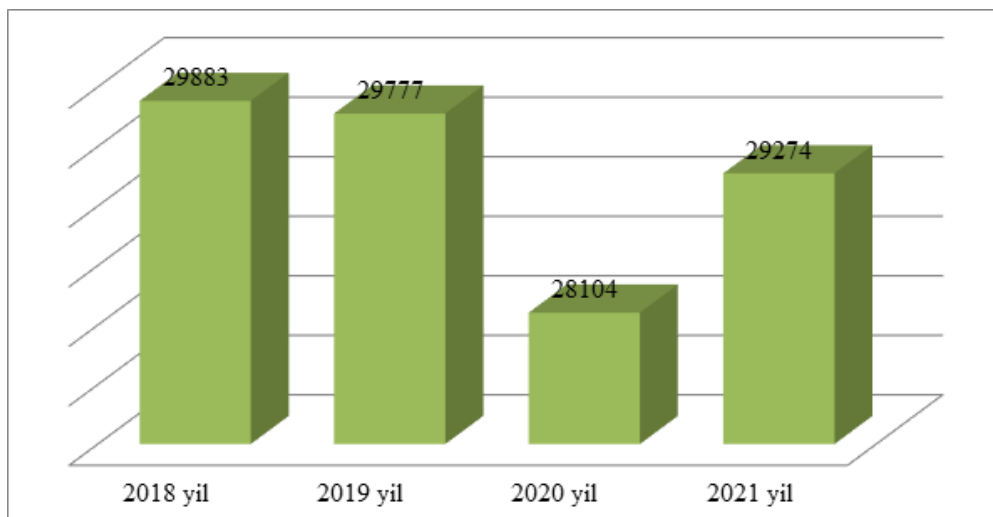

2-rasm. Belarus Respublikasida ro'yxatdan o'tgan qimmatli qog'ozlar chiqarish hajmi. (mln rubl)²

Tahlil qilinayotgan davr uchun qimmatli qog'ozlarning ro'yxatdan o'tkazilgan (yangi) chiqarilish hajmi aniq bir tempda o'zgarmaganligini ko'rish mumkin (2-rasm). 2019-yilda ro'yxatga olingan emissiyalar hajmi 2018-yilga nisbatan 39 foizga kamaygan bo'lib, ushbu holatning asosiy sababi sifatida emitentlar, ayniqsa banklar tomonidan valyuta obligatsiyalari emissiyasiga cheklovlar joriy etilishi ko'rishimiz mumkin. 2020-yilda qimmatli qog'ozlar emissiyasi hajmi tiklandi va hatto 2018-yildagi ko'rsatkichdan ham oshib ketgan, biroq bu yangi emitentlarning bozorga kirib kelishi tufayli emas, balki mavjud aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan qo'shimcha emissiya amalga oshirilishi natijasida sodir bo'lgan.

Belarus Respublikasida aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan moliyaviy resurslarni jalb qilishda qo'shimcha aksiyalarni emissiya qilish keng ko'lamda qo'llaniladigan amaliyot hisoblanadi. Ushbu amaliyotning iqtisodiyot uchun salbiy ta'sirga ega bo'lgan jihatlaridan biri — qo'shimcha emissiya qilingan aksiyalarning ochiq bozor ishtirokchilari o'rtasida joylashtirilmasdan turib davlat tomonidan sotib olinishi hisoblanadi.

Belarus Respublikasida qimmatli qog'ozlar bilan amalga oshirilgan savdo hajmi tahlilidan ko'rinadiki, fond bozorining barcha segmentlarida qimmatli qog'ozlar bilan bog'liq operatsiyalarning umumiy hajmi 2021-yilda 29 274,17 million rublni tashkil etib, yalpi ichki mahsulotga nisbatan 16,9 foizni tashkil etgan.

3-rasm. Belarus Respublikasida qimmatli qog'ozlar bilan amalga oshirilgan savdo hajmi (mln.rubl)³

Yuqorida keltirilgan tahlillardan xulosa qilish mumkin bo'ladiki, Belarus Respublikasida emissiya qilinayotgan qimmatli qog'ozlar hajmi oshib borayotgan bo'lishiga qaramay, qimmatli qog'ozlar savdosi hajmi oshib bormayapti. Bu fond birjasi rivojlanmayotganini hamda chiqarilayotgan aksiyalar va obligatsiyalarning davlat tomonidan sotib olinayotganligiga dalolat beradi.

2 Отчет о работе Департамента по ценным бумагам Министерства финансов Республики Беларусь в 2021 году, режим доступа: https://www.minfin.gov.by/securities_department/reports/doc/f77133af39e349eb.html (дата доступа 01.10.2022).

3 Отчет о работе Департамента по ценным бумагам Министерства финансов Республики Беларусь в 2021 году, режим доступа: https://www.minfin.gov.by/securities_department/reports/doc/f77133af39e349eb.html (дата доступа 01.10.2022).

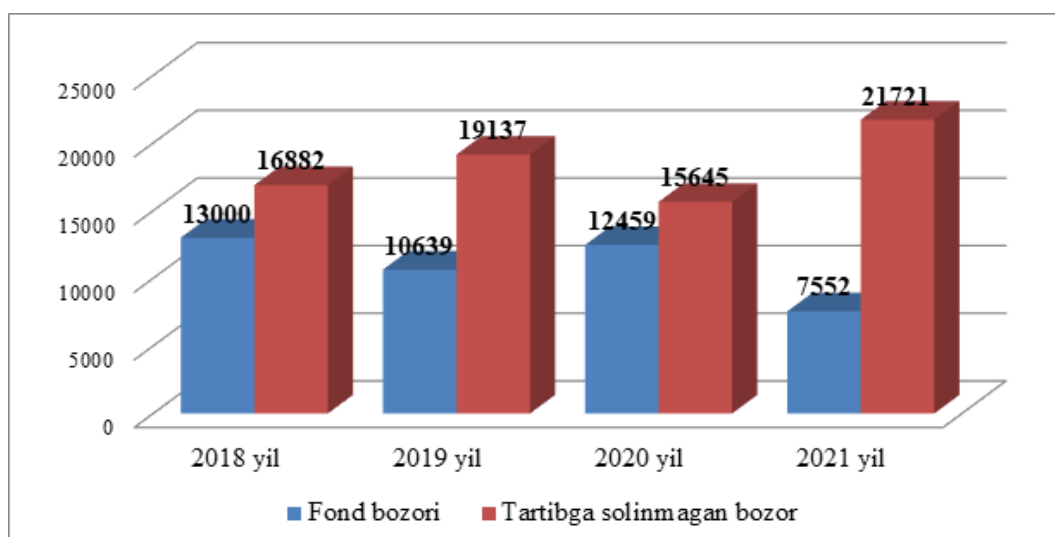
“Belarus valyuta va fond birjasi” AJda Belarus Respublikasi va mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari obligatsiyalari, Belarus Milliy banki obligatsiyalari, ochiq aksiyadorlik jamiyatlarining aksiyalari savdo qilinadi, biroq bozorda amalga oshiriladigan bitimlar hajmida aksiyalar savdosining ulushi 1 foizni ham tashkil qilmaydi.

1-jadval. 2018–2021-yillarda “Belarus valyuta va fond birjasi” AJ birja savdolari hajmi, million rubl⁴

Moliyaviy instrumentlar	2018-yil	2019-yil	2020-yil	2021-yil
Aksiya	95,74	34,48	1 056,61	51,05
Obligatsiya	12 904,66	10 605,29	12 353,51	7 501,72
Jami	13 000,40	10 639,78	12 459,17	7 552,78

“Belarus valyuta va fond birjasida” savdo qilinayotgan instrumentlar tahlilidan ko‘rishimiz mumkinki, aksiyalar savdosi jami savdo aylanmasida nihoyatda kichik ulushga ega. Jami aksiyalar savdosi 2021-yilda 51 mln rublni tashkil etganligi, bu ko‘rsatkich yildan yilga pasayib borayotganligidan dalolat beradi. Aksiyalar bozori savdo aylanmasi tahlil amalga oshirilayotgan davrda 51,7%ga qisqargan, obligatsiyalar bozori esa 39,3%gacha pasaygan holda 7 501,72 million rublni tashkil etgan. Aholining mavjud real daromadlari o‘shish sur‘atlarining sekinlashishi, salbiy iqtisodiy va geosiyosiy keskinliklar sharoitida bozor ishtirokchilarining moliya bozori instrumentlariga qiziqishlari pasayganligi bilan asoslash mumkin.

Belarus fond bozori misolida ko‘rishimiz mumkinki, bozorlarning yaxshi rivojlanmaganligi natijasida qimmatli qog‘ozlar savdosining tartibga solinmagan bozorlarga oqib o‘tishiga sabab bo‘ladi.

4–rasm. Belarus Respublikasida qimmatli qog‘ozlar bilan operatsiyalar hajmi, (million rubl)⁵

Yuqorida keltirilgan tahliliy ma‘lumotlardan ko‘rishimiz mumkinki, Belarusda tartibga solinmagan bozor ulushi qimmatli qog‘ozlar savdosida ancha salmoqli ulushga ega. Xususan, 2021-yil misolida o‘rganilganda, “Belarus valyuta va fond birjasida” savdo aylanmasi 7 552 mln rublni tashkil etgan bo‘lsa, tartibga solinmagan bozordagi savdo hajmi 21 721 mln rublni tashkil qilgan. 2018 va 2021-yillar oralig‘ida qimmatli qog‘ozlar bilan operatsiyalar hajmi sezilarli o‘zgarish qayd etmagan, biroq tartibga solinmagan bozordagi savdo hajmi o‘shish ko‘rsatgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Belarus Respublikasi fond bozori misolida ko‘rishimiz mumkinki, ushbu bozorga keng ko‘lamda raqamli texnologiyalarning joriy etilmaganligi qator quyidagi tizimli muammolarni keltirib chiqargan:

- 4 Merzlikina, K. S. (2020), Регулирование деятельности учетных институтов рынка ценных бумаг: ретроспектива и перспектива, Вектор экономики, 2020, № 6.
- 5 Merzlikina, K. S. (2020), Regulation of activities of accounting institutions of the securities market: retrospective and perspective [Regulirovanie dejatel'nosti uchetyh institutov rynka cennyh bumag: retrospektiva i perspektiva], Vektor jekonomiki – Economy vector, 2020, № 6

- bozor qulayligini oshirish maqsadida xususiy investorlar uchun tranzaksiyalarni amalga oshirishga mo'ljallangan mobil ilovalar brokerlar tomonidan faol joriy etilmaganligi;
- investorlar uchun qimmatli qog'ozlarni sotib olish va sotish jarayonida yagona axborot maydonining mavjud emasligi;
- birja qimmatli qog'ozlar bozori imkoniyatlari va vositalari haqida yuridik va jismoniy shaxslar xabardorligini oshirishga qaratilgan raqamli texnologiyalardan foydalanilmasligi.

Shuni ta'kidlash kerakki, infratuzilmaning rivojlanishi qimmatli qog'ozlar bozori rivojlanishi bilan parallel ravishda sodir bo'ladigan jarayon hisoblanadi. Bozor ishtirokchilarining ehtiyojlarini hisobga olmasdan turib, qimmatli qog'ozlar bozoriga investorlarning kirib kelishini ta'minlaydigan investitsiya muhitini rivojlantirib bo'lmaydi. Bugungi axborot asrida, albatta, raqamli texnologiyalar moliya bozoridagi investitsion muhit uchun eng muhim omillardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Edward E. Leamer. Macroeconomic Patterns and Stories. Los Angeles, CA 90095-1481, p. 158.
2. Khujamurodov, A. J. (2019). Economic Essential of Stock Infrastructure and Features of Its Development. Asian Journal of Technology & Management Research (AJTMR), ISSN 2249-0892, Special Issue-2, September 2019.
3. Элмирзаев, С. Молия бозори. Т.: Иқтисод-молия, 2019.
4. Холіқов, У. (2016). Фонд бозори: назария ва талқин. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, (6), 479-485.
5. Бутиков, И. Л. (2017). Основные направления совершенствования государственного регулирования фондового рынка в условиях современного...
6. Merzlikina, K. S. (2020). Regulation of activities of accounting institutions of the securities market: retrospective and perspective [Regulirovanie dejatel'nosti uchetnyh institutov rynka cennyh bumag: retrospektiva i perspektiva]. Vektor ekonomiki – Economy Vector, № 6.
7. Отчёт о работе Департамента по ценным бумагам Министерства финансов Республики Беларусь в 2021 году. Rejim dostupa: https://www.minfin.gov.by/securities_department/reports/doc/f77133af39e349eb.html (data dostupa: 01.10.2022).

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100